

VYBRANÉ LINGVISTICKÉ ASPEKTY AKADEMICKÉHO A ODBORNÉHO ANGLICKÉHO JAZYKA

ON SELECTED LINGUISTIC ASPECTS OF ACADEMIC AND SCIENTIFIC ENGLISH

Kolaříková Zuzana, Petruňová Helena, Timková Renáta

Príspevok sa venuje vybraným lingvistickým aspektom odborného a akademického jazyka so zameraním na angličtinu. Mapuje doterajšie skúsenosti autoriek z oblasti cudzojazyčnej prípravy študentov a doktorandov UPJŠ v Košiciach.

lingvistické aspekty, odborná angličtina, akademická angličtina

The paper discusses selected linguistic aspects of scientific and academic English. It refers to the authors' experiences in foreign language teaching to undergraduates and PhD students at Pavol Jozef Šafárik University in Košice.

linguistic aspects, scientific English, academic English

Cieľom výučby anglického jazyka pre študentov nefilologických odborov na UPJŠ v Košiciach je nadobudnutie jazykovej kompetencie v kontexte jazykového vzdelávania pre špecifické a akademické účely. Skúsenosti z praxe výučby jazyka v terciálnej sfére poukazujú na stálu potrebu venovať pozornosť odbornej a akademickej angličtine a zdôrazňovať lingvistické aspekty či osobitosti, ktoré sú pre tieto vrstvy slovnej zásoby príznačné.

V prezentovanom príspevku sa venujeme vybraným lingvistickým aspektom akademického a odborného anglického jazyka, ktoré sú pre študentov „kameňom úrazu“ bez ohľadu na jazykovú úroveň všeobecného jazyka, ale aj tým, ktoré sú pre terminológie rôznych odborov špecifické, zaujímavé a možno potenciálne problematické pri preklade, či interpretácii odborných textov.

Foneticko-fonologické aspekty

Pri zvukovej realizácii anglickej odbornej terminológie sa u slovenských hovoriacich stretávame s nesprávnymi realizáciami na úrovni segmentálnej, ale problémy pozorujeme aj na úrovni suprasegmentálnej. Pri uvažovaní o výslovnosti terminológie v anglickom jazyku (predovšetkým medicínskej terminológie) a interferencii slovenského zvukového systému do zvukového systému anglického jazyka v procese osvojovania si cudzieho jazyka je nutné spomenúť, že samotná terminológia obsahuje termíny latinského resp. gréckeho pôvodu. V dôsledku tohto javu dochádza k interferencii pôvodnej latinskej resp. gréckej výslovnosti termínov. Študenti jednotlivých odborov, pre ktorých je znalosť latinského jazyka pre štúdium daného odboru nevyhnutná, absolvujú semináre z latinského jazyka už v priebehu prvého akademického roka. Preto je potrebné študentov od úvodných hodín anglického jazyka upozorňovať na 'anglickú' výslovnosť termínov prevzatých z latinského jazyka.

Na úrovni segmentálnej sa stretávame s pretrvávajúcimi problémami:

- pri realizácii výslovnosti grafémy *-ch-* v ktorejkoľvek pozícii v slove, napr. *schizophrenia, cholesterol, chemosis, bronchitis, mitochondria*
- pri realizácii výslovnosti grafémy *-g-*, napr.: *geriatrics, collagen, analgesia, genesis*
- pri realizácii výslovnosti grafémy *-i-* napr.:
  - v predponách : *bi-, di-, tri-* : *diuretic, diverticular, biarticular, triceps*
  - v predpone *micro-* : *micoorganism, microbiology*

- v predpone *viro-* : *virology*
- v prípone – *itis*: *bronchitis, cystitis, hepatitis*
- v zakončení plurálu termínov latinského pôvodu: *nuclei, fungi, bronchi*.

K problematike plurálov termínov je potrebné uviesť, že najmä v medicínskych študijných odboroch, ktorých terminológia je vybudovaná na grécko-latinskom základe, ale aj mnohých prírodovedných odboroch, existujú lexikálne jednotky, ktoré tvoria plurál nepravidelne. Problematická nie je len morfológická stavba týchto jednotiek, ale predovšetkým ich výslovnosť, ktorú je treba neustále precvičovať a upevňovať a tiež upozorňovať na možnosť dvojakej výslovnosti niektorých predovšetkým plurálových tvarov: napr. *focus – foci, fungus – fungi, alga – algae, mucosa – mucosae*.

- pri realizácii výslovnosti slov začínajúcich na *ce-, ci-*, najmä v termínoch s latinsko-gréckym základom v lekárskejších a biologických vedách, napr. *cementum, cingulum*, kde pod vplyvom latinskej výslovnosti pretrvávajú u študentov návyk vyslovovať [c] namiesto [s], v neposlednom rade tiež pomenovania začínajúce na *x – xylytol, xenophobia*, v ktorých študenti vyslovujú [ks] miesto [z], atď.

Často sa vyskytuje aj:

- nesprávna zvuková realizácia konsonantických skupín v pozícii na začiatku slova:

-*ps-* : *psychology, psychiatry*

-*pn-* : *pneumonia, pneometer*

-*pt-* : *ptosis*

-*gn-* : *gnawing, gnash, gnatic*

Vo všetkých typoch spoluhláskových skupín zachovávajú slovenskí študenti realizáciu prvého aj druhého člena spoluhláskovej skupiny.

- nesprávna zvuková realizácia *-eu-* : *leukocyte, neurosis*

Aj v tomto prípade u slovenských študentov pretrvávajúca realizácia obidvoch vokálov /eu/.

Na úrovni suprasegmentálnej dochádza k najčastejším problémom vo výslovnosti pri umiestnení prízvuku v slove, a to najmä pri zmene pozície prízvuku pri zmene slovného druhu. Najčastejšie sa vyskytujúcim príkladom je zmena pozície prízvuku v slove pri zmene slovného druhu v slovách s rovnakým základom slova, napr.:

a'nalysis, 'analyse, ana'lytic

pa'ralysis, 'paralyse, para'lytic

V uvedených príkladoch sa vyskytuje tendencia posúvať prízvuk na druhú slabiku od konca slova a tým aj meniť výslovnosť samohlásky v tejto slabike: *ana'lysis, para'lysis*.

Pretrvávajúcim problémom pri výslovnosti odborných termínov sú slovesá *determine, examine* – tendencia klásť prízvuk na poslednú slabiku od konca (pričom v angličtine je v trojslabičných slovách prízvuk na druhej od konca).

Medzi chronicky nesprávne vyslovované slová patria tie, ktoré v modifikovanej morfológicko-fonetickej podobe existujú aj v rodnom jazyku, napr. *function, structure*, a pod., týmto vplyvom vzniká tendencia vyslovovať ich ako [funkšn, šstruktur].

Lexikálne aspekty

Synonymia

V lekárskejších odboroch sa študenti oboznamujú s dvoma vrstvami špecifickej slovnej zásoby. Na jednej strane sú to termíny spravidla tvorené na grécko-latinskom základe, ktoré pomenávajú napr. anatomické názvy častí ľudského tela, odborné názvy chorôb, telesné funkcie a iné. Na druhej strane sú tu pomenovania, ktoré patria i do roviny bežnej slovnej zásoby a ktoré lekár (zdravotnícky personál) používa pri komunikácii s pacientom. Napríklad, *occlusion – bite, deciduous teeth – temporary teeth – milk teeth – baby teeth, anaesthetize – dull (the pain), inspire – breathe in, expire – breathe out, micturate – urinate – pass urine – pass water, defecate – pass faeces – pass stools, pertussis – whooping cough, varicella –*

chicken pox, hay fever – allergic rhinitis, nates – buttocks, cubitus – elbow, carpus – wrist, atď.

Aj v terminológii botanických vied existujú dvojice, či rady synonymných terminologických pomenovaní cudzieho (s grécko-latinským základom) a domáceho pôvodu. Príkladom sú terminologické adjektíva, ktorými sa v botanike pomenávajú tvary rastlinných orgánov alebo tvary častí rastlinných orgánov. Patria sem, napríklad, rady termínov *acicular – needle-shaped – needle-like, clavate – club-shaped – club-like, cupulate – cup-shaped – cup-like, dauciform – carrot-shaped – carrot-like, flabellate – fan-shaped – fan-like*, a iné. Je však potrebné upriamiť pozornosť študentov na také prípady, ktoré by mohli viesť k nesprávnej interpretácii či prekladu týchto pomenovaní, pretože, napr. pomenovania typu substantívum + poloprípoma *like* v botanickom anglickom odbornom texte vystupujú v dvojakej úlohe. Na jednej strane predstavujú termíny (najčastejšie) pre tvary, (popr. usporiadanie) [častí] rastlinných orgánov a vyskytujú sa v odbornom texte v syntagmatickom spojení so substantívom, ktoré určujú. Na strane druhej môžu v takomto spojení vyjadrovať len prirovnania vo význame „podobný čomu“, pričom dôležitú funkciu pri rozlíšení tejto roly a najmä pri preklade adjektív do slovenčiny zohráva kontext. Nasledujúce príklady ilustrujú spomínanú skutočnosť:

- 1) „*Many brown algae possess complex leaflike structures analogous to parts of land plants; these structures collect sunlight and produce sugars, ...*“ (Binney, 1989, s. 281)

‘Mnoho hnedých rias má zložitú listom podobnú štruktúru, analogickú k častiam suchozemských rastlín; tieto štruktúry zachytávajú slnečné svetlo a produkujú cukry, ...’ (Preklad: Kolaříková)

- 2) „*Most leaves have a flattened portion, the blade, and a slender stalk, the petiole. In addition, there may be two leaflike (or if reduced, spinelike or glandlike) structures, the stipules, ...*“ (Postlethwait, 1991, s. 774)

‘Väčšina listov má sploštenú časť- čepeľ a tenkú listovú stopku. Navyše sa na nich môžu vyskytovať dva listovité (alebo redukované tŕňovité či žliazkovité) prilisky, ...’ (Preklad: Kolaříková)

Iným zaujímavým prípadom sú tie domáce adjektíva, ktorých základom je polysémické slovo, ako je to v prípade pomenovania *cone-like*, ktorého slovotvorný základ je termín *cone*. V botanickom texte ho možno ekvivalentovať náprotivkami napr. *kužel*, *šiška*, *šištica*. To, ktorá séma predstavuje základ pomenovania *cone-like* ako aj vhodný slovenský náprotivok, určuje kontext. Možnými ekvivalentmi môžu byť napr. *kuželovitý*, *šišticový*, *šišticovitý*, (*usporiadaný*) v *šištiaciach*, či tiež prirovnania *šiške/šišťici podobný*, apod. Napríklad:

1. [*of Birch family*] „*The fruit is a nut or 2-winged samara, subtended by woody bracts of a cone-like infructescence or partially enclosed by leafy bracts*“ . (Simpson, 2006, s. 265).

‘[čel'ad' Brezovité] Plod je oriešok alebo dvojkrídla nažka, podopretá drevnatými listeňmi súplodia podobného šiške alebo čiastočne uzavretá nedrevnatejúcimi listeňmi.’ (Preklad: Kolaříková)

2. „*Birches are monoecious, their staminate flowers hang down in long, yellowish tassels, while their pistillate flowers, which mature into characteristic conelike structures, occur in small, reddish brown clusters*“ . (Raven, Johnson, 1996, s. 747)

‘Brezy sú jednodomé, ich samčie kvety sú previsnuté v žltkastých strapcoch, zatiaľ čo ich samičie kvety, ktoré po dozretí vytvárajú charakteristické šišticovité štruktúry, sa vyskytujú v malých, červeno-hnedých strapcoch.’ (Preklad: Kolaříková)

Odborný text a odborný štýl je charakterizovaný istými špecifikami, ako sú nominálne vyjadrenia, pasívne konštrukcie, apod. Zároveň však i tu možno rozlišovať vyšší a nižší odborný štýl a pri výučbe odborného jazyka teda treba poukázať aj na odlišnosti a špecifiká

prameniace z uvedenej skutočnosti. Tieto zahŕňajú, napríklad, dvojice štylistických synonym termínov prísne odborných a popularizačných (populárno-náučných), napr.:

ground-dwelling plants/land-dwelling plants – suchozemské rastliny (terrestrial plants)

pod-bearing plants – strukoviny (legumes)

disease-forming bacteria – choroboplodné baktérie (pathogenic bacteria)

V slovnej zásobe, s ktorou sa oboznamujú študenti študijného odboru *Šport a rekreácia* sú to tiež ideografické synonymá líšiace sa v rozsahu denotácie, napr. ekvivalenty termínu *rozhodca* v angličtine predstavujú pomenovania *judge* (v krasokorčuľovaní), *referee* (vo futbale), *umpire* (v tenise); termín *ihrisko* možno ekvivalentovať pomenovaniami *pitch*, popr. *field* (futbalové ihrisko), *course* (golfové ihrisko), a iné.

Polysémia

Polysémia je v angličtine bohato zastúpená, a to nie len v oblasti bežnej slovnej zásoby. Tento lexikálny vzťah sa prejavuje aj v jej terminologickej vrstve. V rámci oboznamovania sa s odbornou slovnou zásobou sa študenti stretávajú s príkladmi viacvýznamových termínov v rámci jedného odboru. Príkladmi z medicínskych odborov sú napr. pomenovania: *discharge*¹ – (V) 1. prepustiť z nemocnice, 2. vytekať, *discharge*² – (N), 1. prepustenie z nemocnice, 2. výtok, sekrét z rany; *socket*¹ – jamka kĺbu, *socket*² – zubné lôžko, a iné.

Zaujímavé sú i prípady, keď sa študenti oboznamujú s istými pomenovaniami v kolokačných spojeniach, ktoré sú odbornými termínmi v rámci jedného študijného odboru. Napríklad, študenti biológie sa oboznamujú s kolokáciami 1. *deciduous teeth* (mliečne zuby), 2. *deciduous trees* (opadavé/listnaté stromy), 3. *deciduous antlers* (parožie), v ktorých termínu *deciduous* zodpovedajú rôzne slovenské ekvivalenty (resp. pre ktoré slovenčina nemá zodpovedajúci ekvivalent, vid' príklad 3).

Vo výučbe odborného jazyka ďalej venujeme pozornosť mnohým zavádzajúcim a zradným slovám. Sú to všeobecne používané výrazy, ktoré ale v rámci určitého užšieho kontextu (napr. odborného) vykazujú iný, špecifický význam. Napr. bežné slovo *condition* vo význame 'podmienka, okolnosť, kondícia, stav' - *strictly controlled condition, experimental condition, physical condition* používané aj vo význame (resp. ekvivalentované slovenským) 'choroba, porucha' - *incurable heart condition, skin condition*; slovo *vision* vo význame 'vidina, predstava,' v kolokáciách *blurred vision, impaired vision, poor vision, double vision, peripheral vision, perfect/normal vision* používané vo význame 'videnie, zrak' ale tiež v terminológii psychológie používané v množnom čísle v kolokácii *having visions* vo význame 'halucinácie, vidiny' ako indikátory mentálnej poruchy; *presentation* vo význame 'prezentácia, predvedenie, prednesenie' používané v medicínskom kontexte, napr. *the most common presentation is loss of consciousness* 'prejav choroby', *delivery presentation/fetal presentation/presentation of a fetus* vo význame 'poloha plodu pri pôrode', a iné.

Neopomíname ani podobne vyzerajúce anglické slová, napr.: *affect/effect, college/colleague, physician/physicist, plague/plaque, politics/policy/police, ring/rink, secret/secretion, sensible/sensitive/sensual*, a i.

Pri osvojovaní si anglického jazyka (ale i iných cudzích jazykov), je nutné mať na zreteli aj existenciu medzijazykových homonym. Títo „falošní priatelia“ sa na seba veľmi podobajú, ich akustická a grafická podobnosť v dvoch alebo viacerých jazykoch je však v protiklade s ich odlišným významom, napríklad: *ambulance – ambulancia, secret – sekrét, ordination – ordinácia, sensation – senzácia, actual – aktuálny, sympathy – sympatia, sympathetic – sympatický, realize – realizovať*, a iné.

Metafory v odbornom jazyku

Slová bežnej slovnej zásoby a odborné termíny sú v neustálom vzťahu a vzájomne sa ovplyvňujú, keďže slová bežnej slovnej zásoby často prenikajú do terminologickej vrstvy. Hranica medzi terminologickými pomenovaniami a slovami bežnej slovnej zásoby teda nie je jednoznačne vymedzená. Preto i obrazné jazykové prostriedky majú svoje miesto a dôležitosť

v odbornom aj akademickom jazyku. Prvky obrazného jazyka pridávajú odborným informáciám živosť, zvyšujú predstavivosť a uľahčujú porozumenie a osvojenie si opisovaných javov. Nové informácie sprostredkované prenášaním významu sú spravidla ľahšie pochopiteľné. Emocionálny a hodnotiaci aspekt, ktoré sú pri používaní týchto jazykových prostriedkov v bežnom jazyku charakteristické, však pri odbornom vyjadrovaní ustupujú do úzadia. Príkladmi metaforického použitia slov v odbornom texte sú napr.: *honeycomb lung, horseshoe kidney, creamy sputum, cherry-red spot, club-shaped bacillus, strawberry gallbladder, heavy infection, silent gallstones, kissing ulcer*, a i., pričom tu dochádza k posúvaniu významu na základe podobnosti tvaru, farby, konzistencie, vonkajšieho vzhľadu, vnútorných súvislostí, a pod. V akademickej angličtine nachádzame metafory ako napr. *shed new light on, shine a light on, illuminating discussion*, atď. I s týmito príkladmi sa študenti oboznamujú a uvedomujú si tak bohatosť jazyka.

Lexikálno-gramatické aspekty

Naše skúsenosti poukazujú i na pretrvávajúcu potrebu upozorňovať na kategóriu počítateľnosti – nepočítateľnosti, keďže mnoho substantív používaných v akademickej angličtine je nepočítateľných a počet vyjadrujeme mennou frázou, napr. *research – research studies, advice – words of advice, equipment – items of equipment, information – pieces of information, knowledge – pieces of knowledge*. Taktiež poukazujeme na prípady nepočítateľných substantív, ktoré v odbornom kontexte nadobúdajú špecifický význam a sú používané v plurálovom tvare, napr. *hair* (U) v pomenovaní *root hairs* (koreňové vlásky).

Pozornosť si zasluhuje i kategória čísla, a to najmä tie termíny, ktoré majú rovnakú morfológicko-fonetickú podobu v singulári i pluráli, napr. *species – species, caries – caries, series – series*, a iné.

Cudzozjazyčné vzdelávanie študentov-nefilológov v terciálnej sfére je veľmi dôležité. Je súčasťou prípravy odborníkov, ktorí cudzie jazyky potrebujú a využívajú pre svoje praktické a vedecké aktivity. Našou úlohou v tomto procese je pomáhať študentom odhaľovať a zvládať úskalia osvojovania si a následného používania cudzieho jazyka, pomôcť im prekonať jazykovú interferenciu slovenčiny, odstrániť nesprávne jazykové návyky z minulosti a zbaviť sa prípadnej komunikatívnej ostýchavosti pri používaní jazyka.

LITERATÚRA

BINNEY, R. ed. The World Book Encyclopedia of Science, Volume 5, The Plant World. Chicago: World Book, Inc., 1989. ISBN: 0-7166-3212-8

POSTLETHWAIT, J.H./ HOPSON, J.L./ VERES, R.C. Biology! Bringing Science to Life. McGraw-Hill, Inc., 1991. ISBN: 0-07-050631-0

RAVEN, P.H./ JOHNSON, G.B. Biology. New York: WCB/McGraw-Hill, 1996. ISBN: 0-697-22570-4

SIMPSON, M. G. Plant Systematics. London: Elsevier Inc., 2006. ISBN: 978-0-12-644460-5

KOLAŘÍKOVÁ, Z. K otázke synonymie medzi adjektívami cudzieho a domáceho pôvodu v anglickej botanickej terminológii. Olomouc, 2010. Dizertačná práca.

ÚDAJE O AUTOROCH:

Mgr. Zuzana Kolaříková, PhD.
Katedra romanistiky a klasickej filológie
Oddelenie cudzích jazykov
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach
Moyzesova 9
040 01 Košice
Kontakt: zuzana.kolarikova@upjs.sk

PhDr. Helena Petruňová, CSc.
Katedra romanistiky a klasickej filológie
Oddelenie cudzích jazykov
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach
Moyzesova 9
040 01 Košice
Kontakt: helena.petrunova@upjs.sk

Mgr. Renáta Timková, PhD.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach
Petzvalova 4
040 01 Košice
Kontakt: renata.timkova@upjs.sk